

GÜNÜMÜZDE ÇOCUK EDEBİYATI VE GERÇEKLIK

Children's Literature and Reality Nowadays

M. Kemal Sevgisunar*

Öz

Bu çalışmanın amacı, çocuk edebiyatının çocuğa kazandırdığı duyarlılık, okuma sevgisi, çeşitli değerler ve benzerlerinin yanısıra, çocuğun insanlara ve yaşama ilişkin gerçeklikleri algılamasına yardımcı olmadaki rolünü tartışmaktır. Literatüre dayalı ve betimleme ve belgesel tarama yöntemiyle hazırlanan çalışmanın dayandığı temel görüş, çocuk edebiyatının anılan değerlerinin eğitim sürecinin yanısıra bu bağlamda en önemli kurumlar olan kütüphanelerle kazandırılmasıdır.

Anahtar Sözcükler: Çocuk edebiyatı, okuma sevgisi ve alışkanlığı, gerçeklik, kütüphane

Abstract

The purpose of this study is to discuss the role of children's literature in supporting the child in perceiving the realities about people and life, along with sensitivity, love of reading, different values and similar that literature provides the child with. The fundamental view of this study based on the literature and prepared using descriptive method is to gain the a for ementioned values of children's literature through libraries, which are the most important institutions in that context, along with educational processes.

Keywords: Childrens' literatüre, reading affinity and habit, reality, library

* **Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Kastamonu, Türkiye/ kemalsevgisunar@gmail.com**

Asst. Prof., Kastamonu University, Faculty of Science and Letters, Department of Information and Records Management, Kastamonu, Turkey.

Geliş Tarihi / Received: 20.09.2017 - Kabul Tarihi / Accepted: 30.09.2017

Giriş

Teknolojinin hızla geliştiği, bilimin tarih boyunca ulaştığı bütün gelişmelerden daha fazla ve daha hızlı yol kat ettiği, dünyanın en uzak bir köşesinde gerçekleşen herhangi bir olayın haberinin dakikalar içerisinde dünyanın neredeyse diğer bütün köşelerine ulaşabildiği bir çağdayız. “Bilgi Çağı” olarak adlandırılan, böyle bir çağda tam tersi olması beklenirken; çocukların ve gençlerin bütün ilgilerini, ilk elde okuma eylemine yönlendirebilmek ve bu yaklaşımda ısrar etmelerini sağlamak oldukça zor.

Çocuklar ve gençler ilgilerini bilgilenmek ve gelişmek adına ağırlıklı “okuma” olgusundan, çok daha başka uğraşlara yönlendiriyorlar. Söz konusu uğraşları; bilgisayar oyunları, internet üzerinden sosyal medya okumaları gibi başlıklar altında anılabilir. Sosyalleşme atak ve girişimleri, amacından uzaklaşan, başı sonu belirsiz bir iletişim ve sanal dünyaları anlatan oyunla öğretme eylemiyle hiç ilgisi olmayan, bir çeşit bağımlı eyleme dönüşüyor.

Özellikle temel iletişim kanalı olarak telefon mesajı ve hiç de kısa olmayan telefon görüşmelerinin öne çıktığı bu süreçte, söz konusu mesajlar oluşturulurken, kullanılan sözcükler ve bu sözcüklerin içerdiği harflerin sayısı giderek azalıyor. Mesaj oluşturulurken kullanılan dil, kripto nitelikli bir özellik kazanıyor.

Farklı ülkelerde gündelik hayat içerisinde çoğunlukla birkaç yüz sözcükle iletişim kurmakla yetinen çocuk ve gençlerin sayıları milyonlarla ifade edilebilecek büyüklükte kitlelere ulaşmış durumda.

Çocuklar, edebi nitelikli kitaplar, monografiler, ansiklopedi ve sözlük gibi, içeriğindeki bilgi açısından denetlenebilir özellikli yazılı bilgi kaynakları yerine, bilinen en temel kaynak olarak, internet üzerinden çok kullanılan arama motorlarına veya açık bir ansiklopedi olarak oluşturulan wikipedia'ya ulaşıyordu. Anılan portal kapatıldığı için şimdi ona da erişemiyorlar. Çoğunlukla da elde ettikleri bu bilgi ve verilerle yetiniyorlar.

Bilgilenme ve öğrenme sürecinde video ağırlıklı kişisel öğrenme tercihleri hızla yaygınlaşıyor. Bu kötü bir şey değil. Ancak, eğitim süreci açısından uzun erimli ve nitelikli bir sonuca ulaşmada tek başına bu yöntem yeterli değil.

Söz konusu ‘video ağırlıklı kişisel öğrenme yöntemi’ni kullananlar açısından aranan konu her ne ise, elde edilen bilgi ile ilgili olarak; o bilginin doğru olup, olmadığı bir şekilde denetlenemezken, denetlenemeyen bu bilgiler üzerinden de çocukların zihinlerinde genel yargılar ve algılar oluşuyor.

Çocuk Edebiyatı ve Gerçekçi Yaklaşım

Çocuk edebiyatına duyulan gereksinim, muhtemelen dünyanın hızla makineleşmeye dolayısıyla da değişmeye başladığı böyle bir dönemde eğitim ve gerçeğe ulaşma amaçlı olarak ortaya çıkmıştır. Çocukların dünyasına ulaşabilmek onlara “doğru” olanı anlatmak ihtiyacı, bu sanat alanının gelişmesine neden olmuştur. Bilinçli bir çocuk yazınından söz etmek ise ancak 16.-17. yüzyıldan sonra mümkün olmuştur.

“...16.yüzyula gelinceye kadar çocuklar için yazılmış hiç bir kitap yoktu. Çocuk kitaplarının yazılması çocuk eğitimindeki arayışların sonucudur.” (99 Soruda, 1998: 15),

Enver Naci Gökşen’de “Örnekleriyle Çocuk Edebiyatımız” kitabında Fenelon’un fabl ve hikayeleriyle La Fontaine’in fabllarından söz ederek çocuk edebiyatı çalışmalarının 17. yüzyılda başladığını belirtmiştir (Gökşen, 1980: 12-13).

Antik dönem dünyalarında mayalanarak biçimlenen ve sonraki dönemlerde yazılı kayıt altına alınarak, günümüze kadar ulaşan sözlü kültür ürünleri de gerçekte, gelecek kuşaklara bazı kadim dönem bilgilerini ulaştırmak kaygısını taşırlar. Ancak günümüz dünyasındaki teknik gelişmeler ile sosyal yaşam tarzlarındaki değişimler masal kavramının dahi içeriğini değiştirmiştir. Masalların kahramanları, o kahramanların dünyaları, yaşadıkları olaylar bile değişmiştir. Endüstriyel dünya, masal dünyasıyla harmanlandığında günümüz çocuklarıyla buluşabilen farklı ve yeni bazı özellikler ortaya çıkmıştır.

Geçmişte 1917 Sovyet devrimi sonrası toplumcu gerçekçilik yaklaşımı benimsendiğinde de benzer gelişmeler olmuştur. Rus Halk edebiyatı devrim öncesi oldukça güçlüydü. Ancak toplumsal olayların yeni bir dünya düzeni denemesini başlatması sonucunda geçmişin güçlü peri masalları karşısında makineler ve makinelerin yön verdiği yeni hayat yüceltilmişti (Erdoğan, 1999: 44).

Örneğin son yirmi yıldır İngiliz yazar J.K. Rowling’in; “Harry Potter ve Felsefe Taşı”yla başlayan (Rowling, 2001) “Harry Potter” seri kitap ve filmlerinin tüm dünyada yakaladığı okur ve izleyici sayısındaki büyük başarı, belki de günümüz dünyasından geçilen fantastik bir dünyada bilim ile sihir gibi sanal kavramların birbirine karıştığı değişik bir atmosfer üzerinden yakalanmıştır.

Birçok dilde ve yerde dolaşıma sunulan Harry Potter kitapları aynı zamanda Bradford (2011: 25-26) tarafından işaret edilen önemli bir diğer durumu

da ortaya koymaktadır: Küreselleşme ile beraber çocuk kitaplarının objeleştirilmesi ve pazarlama stratejilerinin aracı olarak piyasaya sürülmesi söz konusudur. Bu durum, çocuk edebiyatı bağlamında ele alınması gereken önemli bir sorunsalı gündeme taşımaktadır. Bu sürece zemin olan ülkeler özellikle çocuklara yönelik yayıncılığın görece yeni bir endüstri olarak kendini gösterdiği ülkelerdir. İthal edilen kitapların pazar olarak kullanıldığı Singapur ya da Batı kitaplarının çevirilerinin baskın/dominant olduğu Endonezya bu ülkelere örnek verilebilir (Bradford, 2011: 25-26).

Günü, geçmiş kültürlerin olgularıyla harmanlayarak, aranılan üslup ve yeniliği yakalayan yazarın, hayal gücünün son yirmi yılın çocuklarına ulaşmayı başardığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Doğal olarak bu başarının önemli bir kısmı da yazılanlar filmlere dönüşürken sinema sektörünün teknik gücü ile reklam ve promosyon şirketlerinin çalışmalarında saklıdır.

Geçen yüzyılın başından itibaren, neredeyse günümüzden bir kuşak öncesine kadar, çocukların dünyasında çok ciddi bir yeri olan çocuk dergileri, çocuk çizgi dergileri yeni dünyanın yarattığı ortamlardaki önem ve işlevlerini dolayısıyla da çocuk dünyasında etkili olan konumlarını kaybettiler.

Örneğin; 1950'lerden itibaren ağırlıklı ABD'li ve İtalyan çizimlerin yarattığı TomMiks, Çelik Bilek, TomBraks, Pekos Bill, Mandrake, Zagor, Tenten gibi yabancı çizgi kahramanlarla, bazı Türk çizimlerin yarattığı "Tolga", "Tarkan" gibi yerli kahramanların tarihi maceralarını anlatan resimli roman dergileri ile birlikte Doğan Kardeş, Milliyet Çocuk, Tercüman Çocuk, Türkiye Çocuk gibi çocuk dergileri de artık yayın satış raflarından yok oldular (Alpay, 1991: 22).

Zaman geçtikçe anılan dergilerin okuyucuları, günümüzün yetişkinleri oldular. Söz konusu bu dergiler, yine geçmiş dönemlerden haberli ve bu yayınlara ilgi gösteren koleksiyonerlerin alım satım objesi haline gelmiş durumdadırlar. Günümüzde ise; bilgisayar oyunlarından söz eden dergiler ile sanal içerikli, bilinmeyen bambaşka fantastik dünyalardan söz eden yeni tip çizgi dergiler anılan piyasayı tutmuş durumdadır.

Sadece yetişkinler için hazırlanan ancak her dönemde çocuklarında ilgilerini çeken mizah dergileri, güncel olaylar karşısında yenilenen içerikleriyle ve mizahın gücüyle bir yönüyle ayakta kalabiliyorlar. Çocuk ve gençlerin ülkemizde büyük ilgi gösterdiği komedi filmlerini de bu kapsamda anmak gerekir. Ancak çizgi filmler her zaman revaçta. Çocuklar açısından vazgeçilemeyen özelliklerini günümüzde de koruyorlar.

İnternet oyunları ise; çocukların yaklaşık olarak son yirmi yıldır ilgilerini neredeyse teslim alan en önemli uğraş alanlarından biri. Günümüzde, anılan oyunlar içerisinde, çocukların bu oyunlarla buluşmasının üzerinden geçen zaman on yılları aşmış durumda. Dünya üzerinde anılan oyunlar kaynaklı yaşanmışlık klasik olarak anılan kimi oyun örneklerinden söz edilebilir tekno-kültürel farklı bir geçmiş yarattı.

Geçmiş yıllarda yaşayan kuşakların birbirlerinden değiştirerek okudukları çizgi romanlar, çocuk kitapları gibi... Günümüzün çocukları da oyun konsol ya da disketlerini birbirleriyle değiştirebiliyorlar. Ancak söz konusu oyunlar, tıpkı kitaplar ya da dergiler gibi onları hazırlayan kişi ve kuruluşların niyetlerine bağlı olarak bazen o kadar da masum olmayabiliyor. Örneğin çocuk oyunlarında oyun sırasında oyuna katılan çocuklarla yapılan yazışmalar üzerinden çocukları kötü alışkanlıklara yönlendirmek, yetişkinlerin çocuklara kötü niyetli yaklaşımına zemin hazırlamak ve eğitim ortamından uzaklaştıracak bir ortam gelişmesini sağlamak gibi...

Yine internet oyunları çocukların ekran üzerinden ancak birlikte sosyalleşerek gerçekleştirebildikleri belki de son uğraşlar. Bu oyunların içeriklerini ve çocuklar üzerindeki etkilerini tartışmak ise ayrı bir çalışma yapmayı gerektiriyor.

Polatlı İlçe Halk Kütüphanesi'nde yöneticilik yaparken (2002-2003) konu ile ilgili edindiğimiz bazı kişisel bilgileri şöyle paylaşabiliriz; Genellikle çocukların sosyalleşme tercihi ailelerinin ekonomik koşullarına bağlı olarak değişiyor. Daha çok ya konu üzerinde bilgili ve bilinçli çocuklar ya da gelir seviyesi düşük ailelerin çocukları sosyalleşmek ve bilgilenmek için ücretsiz olmalarından kaynaklı "halk ve çocuk kütüphaneleri" ortamlarını tercih ediyorlar.

Günümüzde ekonomik gücü ilk kategoridekilere oranla daha iyi olan ailelerin çocukları ise daha çok para ile gerçekleştirilebilen internet oyun salonları ile sportif nitelikli kimi etkinliklerin gerçekleştirilebildiği bazı salonlar (bardo, bowling gibi) ile kafe ortamlarını tercih ediyorlar.

Yine günümüzde çocukların büyük bir bölümü sosyalleşme etkinliği olarak, insan ilişkisini değil, makine ve internet aracılığıyla kurulan sanal bir iletişimi tercih ediyorlar. Televizyon reklamları bile çocukların neredeyse % 60'ının artık sokaklarda oyun oynayamadıklarından söz ediyor. (Omo, kirlenmek güzeldir.) Çocukların bu yüzyıldaki macera anlayışı bile geçen yüzyıla göre

epey değişmiş durumda. William Golding'ın Sineklerin Tanrısı romanında sözünü ettiği çocuk dünyasının “vahşi”liği kavramının günümüzdeki karşılıkları dahi romanda anlatılanlardan oldukça başkalaştı (Golding, 1987).

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız can sıkıcı gerçek uluslararası alan istatistikleri gösteriyor ki; bir yöntem olarak öğrenmek ve bilgilenmek için “kitap ve dergi ya da diğer herhangi bir yazılı obje” üzerinden okumayı tercih eden çocukların sayısı dünyanın hemen her ülkesinde hızla azalıyor. Bu da sokaktaki gerçek yaşamdan uzak ve insan ilişkileri sorunlu yeni kuşaklarla tanışmamız demek.

Oysa daha 1990’larda yaptığımız bilimsel nitelikli bazı açıklamalarda;

“ Sözlü anlatım geleneği çocukların ihtiyacını karşılamıyordu. Matbaanın icadı, okur-yazar oranının yükselmesi, haberleşme imkanlarının gelişmesi, kitaba yönelişi hızlandırdı.” (99 Soruda, 1998: 16). İçerikli cümleler kuruyorduk. Hızla değişen koşullar nedeniyle, günümüz dünyası çocuklarının okuma etkinliği açısından giderek kaybettikleri performans oldukça düşündürücüdür.

Ağırlıkla görsel-işitsel nitelikli ve derinlikli bilgiye dayalı olmayan, çoğunlukla estetik kaygıdan yoksun yapıtların, toplumsal etkileri sonucu oluşan bu hastalıklı atmosfer, ülkelerin geleceği olan çocuk ve gençleri hızla sarmalına alıyor. İşte yukarıda anılan alışkanlıklarla doldurularak yaşanan bu süreç içerisinde “Çocuk Edebiyatı” kendisine nasıl yer bulur, eski popülerliğini daha ne kadar sürdürebilir? Bu soru bizleri ciddi olarak düşündürmeli.

Uluslarının veya farklı ulusların genel kültürel birikimlerini, kimi kendilerine ve yaşam tarzlarına ilişkin özelliklerini, gündelik hayatın içerisindeki diğer birçok başka gerçeği ve değeri çocukların gözüne sokmadan onlara kazandıran çocuk edebiyatı eserleri hedef kitlesi dünya çocuklarına ulaşmada ve etki gücünü göstermede günümüz koşullarında yetersiz kalıyor.

Gelişen Teknoloji Karşısında Yeni Çocuk Edebiyatı ve Gerçeklik Algısı

Kişilerin yaşadığı dünyayı ve olayları algılamalarına etkin bir hayal gücünün katkısı asla yadsınamaz. Hayal gücünün besleneceği kaynakların başında ise; masallarla başlayan ve daha birçok değişik yaşam örneğini çocuklara anlatan, doğrudan çocuğa yönelik hazırlanmış edebi nitelikli yayınlar oluşturur.

Bu yayınlar her ne kadar fantastik nitelikli unsurlarla dolu olsa da, bilinen gerçeklerden asla kopuk değildir. Çocukları dünyanın somut gerçekleriyle ilk olarak bu yayınlar buluşturur. Görsel özellikli sanatların ürünleri ise çocuklarda nüvesi yeni oluşan bu içerikteki verileri pekiştirir, onlara estetik nitelikli yeni değer ölçüleri kazandırır.

Radyo programları da en az yazılı ürünler kadar hayal gücünün gelişmesinde etkilidir. Radyo yayınlarında yer alan tiyatro oyunları, piyesler, arkası yarınlar, çocuk saati ve çocuk bahçesi programları geçmiş nesillerin yaşamında oldukça olumlu izler bırakmış, önemli katkılar yapmıştır.

Ancak günümüzde radyo yayınları da araba yolculuğuna çıkmak, elektriklerin kesilmesi gibi özel durumlar dışında tercih edilerek pek dinlenilmemektedir. Tercih olarak radyo dinlendiğinde ise; daha çok gençler ve yetişkinler müzik ve haber programlarıyla ilgilenmektedir. Radyo Tiyatrosu ve radyo oyunlarının sadık dinleyicileri günümüzde yetişkinler arasında bile her geçen gün azalmaktadır. Radyo dinlemek çocuklar için ise neredeyse hiç başvurulmayan, belki ailenin diğer bireyleri tarafından da pek tercih edilmediği için unutulmaya yüz tutmuş iletişim ve bilgilenme yöntemleri arasındadır.

Çocukların dünyayı algılamaları ve kavramaları elbette yetişkinlerden oldukça farklıdır. Ancak çocuklarla büyükler aynı dünyanın içinde yaşamaktadırlar. Bu nedenle yaşama ilişkin bütün gerçekler çocuklar için de aynı özellikleri gösterirler. Çocuk edebiyatı eserlerinin bütün farklılıklarına ve kurmaca içeriklerine karşın; çocukları söz konusu dünya gerçekleriyle karşılaştıran, buluşturan bu gerçeklerden yazın dünyasının teknikleri ve kurmaca anlatıların gücüyle olup, bitenlerden haberdar eden bazı nitelikler taşıması gerekir.

“Çocuğa yönelik her konu çocuk edebiyatı içinde yer alabilir. Önemli olan nelerin yazılacağı değil, nasıl yazılırsa çocuğa göre olacaktır. Çocuk kitabı yazarı, çocuksu duyarlılığı yansıtarak günlük yaşantının gerçeğini de yazabilir” (99 Soruda, 1998: 189).

Makalenin sunduğu bakış açısı çerçevesinde, çocuğu “gerçek”le, gerçeklikle buluşturma anlayışımız oldukça nettir. Burada, ağırlıklı:

- İdeolojik nitelikli dünya görüşlerini çocuklara aktararak onları kendi düşüncelerinin taraftarı haline getirmek için kitap yazanlardan,

- Ya da yine bazı dini inanışları ve bu inanışlar temelinde şekillenen yaşam biçimlerini çocukların bilinçaltına yükleyerek onlara dini niteliklerin öne çıktığı bir yaşamı benimsetmek için yazarlardan,
- Geçmiş yüzyıllarda yaşanan acı olaylardan kaynaklı kimi uluslararası eski düşmanlıkları yeni kuşaklara da aktarmayı amaçlayanların çocuk edebiyatının özelliklerinden faydalanarak hazırladıkları kitaplardaki sıkıntılı gerçeklik algılarından söz etmiyoruz.

Bizim ifade ettiğimiz gerçeğimiz, gündelik hayatın ve doğanın gerçeğidir. Gerçeklik olgusunu doğal bir anlatımla sunabilmenin ise özel bir yazarlık başarısı olduğu kanısındayız. Diğer bir deyişle “...Gerçeklik duygusunu edebiyata katma başarısı yazara aittir” (99 Soruda, 1998: 191).

Yine bu nitelikteki yapıtlar yaşamı tanımaya çalışan çocuklar için, gündelik hayatın safhalarına dair yol gösterici işlevler de görürler. Bir arada yaşayan toplulukların sosyal gerçekliklerinin belki aile içinde bile yeterince konuşulmayan, fark edilmeyen boyutları ve karmaşası çocuk edebiyatının akıcı yol göstericiliği ile küçük kişiliklerle en duru haliyle buluşur.

Gerçeklik Algısı ve Çocuk Dünyasında Kütüphaneler

Toplumsal gerçeklik algısıyla anlatılan sürecin “gerçeklik” algısı belki en kolay yoldan böyle kurmaca bir masumiyetle muhataplarıyla buluşur. Ancak, edebiyatın yol göstericiliği de mutlaka yaşamın gerçeklikleriyle aynı noktada buluşmalıdır. Örneğin çocuğun gerçeği arayışı yaşamın somut gerçekliğiyle buluşabildiği oranda öğreticidir. Aynı zamanda genç bireyi kazandırdığı bilinçle, sokakta süregiden gündelik gerçek yaşamla mücadele etmeye hazırlar.

Toplumsal kültürel geçmişimizde derin izleri olan Dede Korkut Hikâyelerinin kahramanlarının yanı sıra, Nasrettin Hoca, Keloğlan, İncili Çavuş, Karagöz ve Hacivat gibi diğer halk kahramanları da farklı farklı hikâyelerinde olağanüstü işler yapar gibi görünseler de gerçekte gündelik hayatın içerisinde olması zor ama mümkün öyküleri konu edinirler. Söz konusu halk kahramanlarının, toplumsal sürecin olumsuzluklarını eleştiren, yapıcı/uyarıcı işlevleri olabildiği gibi, aynı zamanda yeni kuşakları yanlışlardan uzak tutacak mesajları, sosyal yaşamı dengelemeye katkıda bulunan tavırları, dolaylı örneklerle uyarıcı, eğitici işlevleri de bulunmaktadır (Alpay, 1991: 46-54).

Vâ-Nü kısaltma ismiyle yazan Ahmet Vâlâ Nureddin'de 4 Haziran 1932'de Akşam Gazetesi'nde kaleme aldığı (Vâ-Nû, 1932: 3.s.) makalesinde bu konulara dikkat çekiyor. Örneğin, Kızılderililerin vahşiler diye gösterilerek çocuklar için kaleme alınan eserlerde anlatılmalarındaki büyük yanlışlığa dikkat çekiyor. Monarşi ile yönetilen ülkelerde belki olabileceğini ama bizim gibi bağımsız ve demokrasiyle yönetilen ülkelerde (!) “sultan, şehzade, kral” gibi kahramanların sempatik gösterilmemesi gerektiğini belirtiyor. Ayrıca doğüstü ve fizikötesi güce sahip olarak anlatılan cin, peri ve benzeri nitelikli varlık ve kavramların çocukların bilinçaltına zarar verdiğini ve böyle kahramanlar yaratmaktan uzak durulması gerektiğini söylüyor:

“... gene çocuk hikaye masal ve romanlarındaki peri, cin ve dev gibi şahsiyetler meselesidir. Bir iddiaya nazaran güya bu gibi hikayeler çocuğun hayal gücünü genişletmiş. Zaruri ve faydalı imiş. Halbuki hakikatte böyle masal ve hikayeler çocuğu maddiyetçi [maddeci], şeniyetçi [gerçekçi] yetişmekten uzaklaştırır. Yeni neslin arasında da hurafeleri, mafevkatabii [doğüstü, üstün güçleri olan insan] mabadütabii [fizikötesi] kuvvetlere inanan insanlar hazırlar. Peri masalları ile yoğrulan dimağ elbette bir cihetten aksar”.

Yine Dünya masalları ve dünya çocuk edebiyatına ilişkin diğer bazı örnekler incelendiğinde de gerçeklik kaygısına ilişkin olarak benzer sonuçlara ulaşılabilmektedir. Örneğin Fareli Köyün Kavalcısı masalının hangi gerçeğe işaret ettiğini bilmek için biraz Avrupa tarihi bilmek yeterli olabilecektir. Masal, geçmişte yaşanmış bir gerçeği hikâyeleştirir: 1212 yılında şimdiki Almanya'nın güneyinde çocuklardan kurulan haçlı ordusunun açlık ve hastalıklar nedeniyle -muhtemelen farelerden bulaşan tifonun ölümcül etkisiyle - daha ülkelerinden bile çıkamadan yüzbinlerce çocuğun ölümüyle eridiğini bilseydik masalla daha gerçekçi bir bağ kurabilirdik (Erdoğan, 1999: 4).

Kütüphane kurumu kadar, eğitim kurumları da aynı yaklaşımla, yaşama ve gerçeklikle buluşabildikleri oranda çocuklar için mevcut diğer kamu kurumlarına göre daha güvenilir ve inanılan kurumlardan olurlar. Çocuğun gözlemediği yaşama, eğitim kurumlarında anlatılan yaşam teorisinin zeminleri uyuşmuyorsa bu ortamda kazanılan bilgiler çocuklar için güvenebilecekleri değerler olarak onların yaşam felsefelerinde ve algılarında herhangi bir yer almaz.

Çocuk edebiyatı çocukların yaşama, bilgiyle ve merak etikleri her ne ise onunla aracısız buluştukları bir ortamdır. Bu nedenle çocuk edebiyatı aynı

zamanda gündelik hayata dair en tarafsız ama güvenilen öğreticilerden biridir. Yazarın aynı zamanda çocukla böyle bir yaşam atmosferi kurgulama zorunluluğu da vardır. Çocuk okuduğuna güvendiği oranda kitaplarla ve kütüphanelerle buluşur. Günümüzün karmaşık ve kirli bilgi ortamından çocukları uzaklaştırması beklenen yegane yaratıcı ortamlar ise bilgi merkezleri, kütüphaneler gibi kurumların içinde ve anılan kurumlardan nitelikli bir düzeyde yararlananların çevresinde oluşur.

Ayrıca çocuğun kendi yaşamına ait kararlarında isabetli ve seçici olması kendisine sunulan alternatiflerin ona uygun seçeneklerden oluşması ile ilişkilidir. Çocuğun doğru bir tavır ve tutum belirleyebilmesi ise gerek ailenin, gerekse çocuğun diğer çevresinde onu hayata hazırlayan rollerin kişiliğine uygun seçilmiş olmasına bağlıdır.

Çocuk edebiyatında eserin çocukla buluşmasını sağlayan hedef kitleyi kendisine çekebilen kimi özelliklerin de olması gerekir. Zaten bir yapıtın çocuk yazını açısından taşıdığı önemi ve gücü, yazarın, yapıtın yazın dilini oluşturmada gösterdiği hüner belirler. Çocuk edebiyatının ne olduğunu ya da ne olmadığını tanımlamak da doğaldır ki yine kullanılan dil ve anlatım teknikleriyle de ilgilidir:

“Çocuk edebiyatında çocuğa göre’liğin ölçüsünü dil ve anlatım belirler. Yazarın dil bilinci çocuğa ulaşmayı sağlar. Sadelik, anlatımla uyumlu olduğu oranda edebiyat tadı oluşur. Sadelik içinde çocuk ruhunu uyandıran çocuksu eda, çocuk edebiyatının varoluşunu belirler ve çocuk bakışını sunar. Derin ruh çözümlemesine yönelmez. Gerçekçi ya da düşler dünyasını konu alan anlatımında çocuğun kitaba katılımını ve özdeşleşmesini gerçekleştirebilen edebiyat, çocuk edebiyatıdır” (99 Soruda, 1998: 11).

Aynı zamanda çocuk edebiyatında en az yazar kadar önemli bir başka yaratıcı güç de çizerdir. Çizer yaş aralıklarına göre yazarın dillendirdiklerini ete ve kemiğe büründürür. Çizimleriyle küçük okurun hayal dünyasına çeşitli alternatifler sunar. En azından anlatılanın ne olmadığı konusunda somut çizilmiş veriler ortaya koyar. Çocuk edebiyatında bir gerçeklik işlev ve algısından söz edeceksek çizerin, bu algının oluşumundaki etkisi kimi zaman yazardan bile daha görünürdür.

“...Çocuk edebiyatı edebiyat ve çizgi-resimden oluşuyor. Çocuk kitabı yazar ve çizeri çocuk edebiyatının iki temel önceliğidir” (99 Soruda, 1998: 14).

Yine gerçeklik işlevi ve algı gücü açısından nitelikli bir çocuk yazını yapıtı aynı zamanda gençler ve yetişkinler için de ilgi çekici olabilir. Bu yapıtların ortak özellikleri kolay okunabilir özellikte olmalarıdır. Yapıtın sahip olduğu nitelik ve yazarın dilindeki çekici etki, farklı yaş aralıklarındaki insanları aynı kitabın okuru olarak buluşturabilir.

“...İyi edebiyat her yaştan okurun ilgisini çeker. Çocuk edebiyatı yalnızca çocuklar için yapılması gereken bir edebiyat olamaz. Çocuklar için yazmayı çocuk oynadığı gibi algılayanlar her zaman olacaktır. Bir edebi eser çocuksu duyarlığı başarıyla yansıtır, çocuk kalbinin duyarlıkları ile özdeşleşiyorsa çocuğa göre’dir. Ancak bu kitap yetişkinlerce de okunabilir. Yetişkinlerin okuduğu kitapları çocuklarda okuyabilir. Çocuk kitapları çizeri Yoko Handa’nın dediği gibi, çocuk kitapları yalnızca çocuklar için değildir” (99 Soruda, 1998: 30-31).

Bazı yapıtlar da çocuklar için yazılmamalarına karşın, çocukların yüzyıllarca ilgisini çekmiştir. Jules Verne’in kimi yapıtları bu duruma açık örnek oluştururlar. Örneğin “Denizler Altında Yirmi Bin Fersah”, “Seksen Günde Devri Alem” yazarın bu nitelikteki yapıtlarındandır. Ancak uzun zaman içerisinde söz konusu yapıtlar çocuk edebiyatının dünya klasikleri arasında yerlerini almışlardır. Söz konusu yazın eserleri belki anlattıkları dünyanın geleceğe ait olması belki de, bambaşka maceraları işaret ettikleri için, gençliğe yaklaşan çocukların hep ilgi odağında olmuşlardır.

Çocuk edebiyatı konusuyla uğraşanlar bu duruma daha farklı bir açıklama getirerek her yaştaki okurun yapıtı benimsemesini, çocuklar ve yetişkinlerin aynı ortam ve dünyada yaşadıkları gerçeğine bağlayarak benzer noktalarda ilgi ve beğenilerinin yoğunlaşmasına bu ortak payda üzerinden dikkat çekmişlerdir.

“...Çocuklar için yazılmamış bir eseri çocuk okuyorsa bu, çocuk edebiyatı alanının genişliğini gösterir. Aslında bu yönüyle çocuğu yetişkinden ayıramayız. Çünkü çocuk ve yetişkin aynı ortamda ve dünyada yaşıyor” (99 Soruda, 1998: 24).

Yine kitlesel ilgi kopmalarını belirleyen önemli bir diğer gerçeğe göre, dünya üzerinde sürdürülen çıkar savaşlarının sebep sonuç ilişkileri gerçekçi bir biçimde yeniden tanımlandıkça üretilen kültür ürünlerinin hedef kitleleri de saf değiştirmektedir. Bu durum çocuk edebiyatı ve çocuk çizgi roman dünyası için de böyledir.

Örneğin ABD ve İtalya menşeli western çizgi romanları Amerikan “vahşi batı” yaşamını anlatan yapıtların bir zamanlar, büyük iş yapan pazarı dünyanın Kızılderililerin gerçekte vahşi ve saldırgan olan taraf olmadıklarını kavramasıyla eridi. Bu nitelikteki süreli yayınların artık sadece belirli bir kuşağın nostaljik etki alanında yerleri var ve koleksiyonerler için maddi bir değer taşıyorlar. Yeni kuşaklar ise bu türden çalışmalarla artık pek ilgilenmiyor.

Bilgi Kazandırıcı Nitelikteki Çocuk Kitapları ve Okuma

Şiir, hikaye roman gibi genellikle çocukların imge ve duygu dünyalarına etkisi olan eserler kadar, çocuklara doğrudan bilgi kazandıran, doğayı anlatan yapıtlar da çocukların düşünme ve hayal dünyalarının gelişmesinde oldukça etkilidir. Fen ve doğa olaylarını anlamalarında bilimsel buluş ve araştırmaları kavramalarında bu özellikteki yapıtlar oldukça önemlidir.

“ ...Bu tür eserler çocukların canlı ve cansız varlıklarla dolu dünyamızı gerçekçi bir gözle tanımlarına, çevrelerini kuşatan doğal güzellikleri daha bilinçli olarak algılamalarına ve sevmelerine yardım eder” (99 Soruda, 1998: 217).

Ayrıca, doğrudan bilgi kazandıran nitelikteki eserlerin hedef kitlelerine ulaşma başarısı göstermesinde en etkili unsurlar arasında, doğru seçilmiş fotoğraf ve çizimler, teknik olarak düzgün renk süzümü yapılmış fotoğraflar, kaliteli kağıt, nitelikli bilgi ve anlatım, gelişmiş basım teknikleri kullanmak ve sağlam ciltlenme ile albenisi olan kapak, kuşak gibi unsurlar sayılmalıdır.

Yazınsal nitelikli eserlerin, niteliklerinin hedef kitlesi tarafından umulduğu gibi fark edilebilmesinde bilgi kazandırıcı nitelikte ve belirli yaş guruplarına göre iyi bir ekip tarafından hazırlanmış nitelikli eserlerin dünyayı doğru algılamaya katkıları vardır. Söz konusu nitelikte eserler çocukların bilgi ve hayal dünyalarının gelişmesine olanak sağlayacak sağlam bilgi temelini oluştururlar. Estetik algılar böyle bir temel üzerinde şekillenir.

Doğrudan bilgi içeren kaynaklar için olduğu kadar, asıl yazınsal nitelikli kaynaklar açısından gerçekçi bir sürecin ve doğru algılamının gerçekleşebilmesi için de “bilgi okuryazarlığı” kavramının yanı sıra, nitelikli, eleştirel ve bilimsel okuma kavramlarının çocukla buluşturulması gerekir.

Ayrıca görsel-işitsel çalışmaların da günümüzde çocuklar üzerinde oldukça etkili olduğu internet ve TV programları başta olmak üzere onların yaşamını

doğrudan etkilediği açık bir gerçektir. Daha 1950’li yıllarda bu konuyu bir gazete makalesinde ele alan Muhittin Korkut (1950: 4.s.) konuya ilişkin olarak şu değerlendirmeleri yapmıştır:

“Günlük hayatımızda daima rastladığımız olaylar bizi hiç ilgilendirmez ya da az ilgilendirirken, aynı olaylar beyazperdeye aksettirilince sihirli bir mâna kazanır ve bizi kendisine çeker. Bunun sebebi filmlerin hayal vasıtasıyla gerçeği müşaha[e]de [gözleme] ettirmeleridir. Yüzü gülmeyen gerçeğin yanında engin imkânlar yaratarak bahtiyar eden hayal, küçükleri olduğu kadar büyükleri de teshir [etki altına almak] eder. O gerçeğin yürekleri taş eden olayları arasında yuvarlanan bizler biraz da hayalin tatlı yüzüne hasret çekeriz. İnsanlığın istikbâl hazırlık devresi demek olan çocukluk, ömrümüzün cennet çağıdır. Bu çağın bariz vasfı hayallerle meşbu [dolu] olmasıdır. Büyüklerin hayalden teselli ummaları, küçüklerin yaşları icabı hayal âleminde yaşamaları, sinema filmlerini cazip hale koyan esaslı amillerdendir [etkenlerdendir].”

Korkut değerlendirmesinde çocuklar bir tarafa yetişkinlerin üzerinde bile etkisi büyük olan düş gücünün çokça kullanıldığı sinemanın etkisini övse de, makalesinin sonunda, hayallerin çocukları götürceği dünyanın mutlaka örnek gerçekliklerden kurulması gerektiğini özellikle belirtmiştir (Korkut,1950: 4.s.):

“Bugünün küçükleri ve yarının büyükleri olan çocuklarımızın tekamüllerine [gelişimlerine] hizmet edici mahiyette [içerikte] filmler getirterek çocuklara seyrettirmeyi iş edinen bir kimsenin, tekamül alanında sağlayacağı başarının değeri ölçülemeyecek kadar çok ve büyüktür.

Aksi tezi düşünelim: sefahat âlemlerini, cinayetleri, soygunculuğu, çeşitli ahlâksızlıkları, aşk maceralarını aksettiren bir filmi seyreden büyüklerin ve bilhassa çocukların kendilerini kaptıracakları süfli [bayağı, adi] haletiruhiyenin geriletici, bayağı tesirleri hem bir kitleyi ve hem de o filmi seyrettiren getirtir kimseyi ruha[e]n manen tedenni [aşağı düşürür, geriletir] ettirir.

Tekâmül kanunlarının asla şakası ve müsamahası yoktur.”

Sonuç

Geleceğin dünyasının asli bireyleri olan çocukların, düşünce dünyalarındaki derinlik ve hayal dünyalarındaki zenginlik, ancak doğru bilgilenme ile

mümkündür. Gündelik yaşamın zorlukları ve acıları ile baş edebilmek için, sağlam bir kişilik ve zengin bir iç dünyası gereklidir.

Sadece elektronik bir dünyanın şekillendirdiği, sosyal dünyanın yaşanarak, okunarak, konuşarak yeterince tanınmadığı, gerçek yaşam mücadelesine ait deneyim ve örneklerle güçlendirilmemiş bir algı, zorlu geleceğin yön veren kişiliklerinden olamayacaktır.

Okumak halen insan eğitim ve öğretimine temel olan ve önde gelen yöntemlerdendir. Çocuk edebiyatı yaşamı tanımaya çalışan genç bireylerin, birey adaylarının rol model geliştirmelerinde ya da seçmelerinde de çok öğretici bir işleve sahiptir.

Yine, dünyada neredeyse bütün ülkelerde, geçmiş kültürel değerlerin işlevleri arasında olumlu olan ne varsa, söz konusu bu değerler, biçim değiştirmiş karakterlere, hayali kişiliklere bürünmüş olarak çocuk edebiyatına ait ürünlerde yer almaktadır.

Görsel ve dijital bir dünyanın içerisinde bu değerler ancak görünüm değiştirirler. Aslında binlerce yıllık insanlık tarihinin geçmişinde ne varsa geleceğin dünyasında da anılan değer ve görevler diri tutulmaya devam edecektir. Teknik gelişmeler doğrudan amaç değildir. Sadece toplumların insanlarına biçtikleri belirtilen bütün bu değerler bütününe daha çok çocuk ve bireyle buluşmasında katkıda bulunacak güncel bir altyapıdır.

Modern dünyada öğrenme yöntemleri zenginleşip, farklılaşırken çocuk edebiyatının gerçekçi yüzü çocuğu hem gerçek dünya ile hem de gelecekle buluşturmada katkısını sürdürecektir.

Bütün bu kavramları unutan sosyal kişiliklerini kaybetmiş çocukların, tanımadıkları bir toplumsal/sosyal yaşama ne gibi bir katkıları olabilecektir.

KAYNAKÇA

99 Soruda Çocuk Edebiyatı. (1998). İnci Enginün...[ve başkaları]; Hazırl. Mustafa Ruhi Şirin. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

Alpay, M. (1991). "Türk Çocuk Edebiyatı". *Kütüphane: Dünyü Yarına Bağlayan Köprü İçinde* (11-23) Meral Alpay. İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi.

- Alpay, M. (1991). “Türk Çocuk Yayınları Geçmişi ve Bugünü”. *Kütüphane: Dünyü Yarına Bağlayan Köprü İçinde (45-75)* Meral Alpay. İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi.
- Bradford, C. (2011). Children’s literature in a globalage: transnational and local identities. *BLFT – Nordic Journal Of Child Lit Aesthetics*, 2., 20-34.
- Erdoğan, F. (1999). *Türkiye’de 1996-1998 Yıllarında Yayımlanmış Telif Çocuk Kitaplarının İçerik Analizi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kütüphanecilik Bölümü (Yayımlanmamış Doktora Tezi)
- Golding, W. (1987). *Sineklerin Tanrısı*. Çev. Mina Urgan. İstanbul: Adam [Yayınları].
- Gökşen, E. N. (1980). *Örnekleriyle Çocuk Edebiyatımız*. Geliştirilmiş 4. bs. İstanbul:Remzi Kitabevi.
- Korkut, M. (1950, 29 Temmuz). “Çocuk Terbiyesi: Sinema Filmleri ve Çocuklarımız”, *Yeni İstanbul Gazetesi*, s. 4.
- Rowling, J. K. (2001). *Harry Potter ve Felsefe Taşı*. Çev. Ülkü Tamer. İstanbul:Yapı Kredi Yayınları.
- Vâ-Nû [Ahmet Vâlâ Nureddin], (1932, 4 Haziran). “Akşamdan Akşama: Çocuk Edebiyatı”, *Akşam Gazetesi*, s.3.